

До питання про прояви дискримінації на расовому та етнічному ґрунті

Ірина Кресіна,

доктор політичних наук,
завідуюча відділом Інституту держави і права
ім. В. Корецького НАН України

В основу статті покладено доповідь на спільному засіданні Ради з питань етнонаціональної політики при Президентові України та Національної ради з питань культури і духовності при Президентові України.

Оскільки в межах журнальної статті неможливо здійснити хоча б побіжний аналіз усіх проявів дискримінації особи, обмежуся лише такими її видами, як ксенофобія на расовому та етнічному ґрунті.

Слід зазначити, що феномен несприйняття „іншого” та похідні від нього прояви нетолерантності, упередженості, ворожості та навіть гострих конфліктів на цьому ґрунті – як міжособистісних, так і колективних – спостерігається протягом всієї історії людства. А відтак він постійно перебуває в полі уваги політики, спрямованої на залагодження суперечностей у цій сфері задля досягнення суспільної стабільності і прогресу.

Сучасні глобалізаційні процеси ще більше посилили дію протилежної тенденції – до фрагментації і локалізації світу, етнополітичної суверенізації і культурної сегментації. І це поставило на порядок денний питання про мультикультуралізм сучасного суспільства і толерантність як мистецтво жити разом, поважаючи іншу думку, іншу мову, іншу релігію, інші традиції тощо. Проте оволодіти цим мистецтвом людству, навіть після двох світових воєн і сотень конфліктів, поки що не вдалося. Сьогодні можна говорити лише про прагнення, перші спроби і перший досвід. Цей досвід, як і його теоретичне підґрунтя, в різних країнах різні, що вимагає від науковців і політиків серйозних зусиль для вироблення адекватної етнополітичної ситуації етнонаціональної політики, відповідного законодавства і практики його застосування.

Україна має певний позитивний досвід у запобіганні проявам дискримінації – ксенофобії і расизму. Це, по-перше, прийняття

**До питання про прояви дискримінації
на расовому та етнічному ґрунті**

Грина Кресіна

нормативно-правових актів, спрямованих на забезпечення прав національних меншин, поліпшення становища осіб, депортованих радянським режимом (облаштування, спрощення порядку набуття громадянства України), біженців, іммігрантів, на вдосконалення кримінального законодавства і посилення відповідальності за розпалювання міжетнічної ворожнечі. По-друге, це спроби вдосконалити інституціональну базу відповідної діяльності (багаторазова і не завжди вдала реорганізація центрального органу виконавчої влади – Державного комітету України у справах національностей та міграції, який здійснює державну підтримку національних меншин, зокрема у сфері розвитку національно-культурних потреб), залучити до аналізу етнополітичної ситуації і проведення відповідних моніторинрів громадських організацій національних меншин. По-третє, це наукове забезпечення етнонаціональної політики (хоча Концепція державної етнонаціональної політики так і не затверджена через розбіжності в поглядах науковців і політиків) в результаті ґрунтовних теоретичних розробок з етнополітології та етнодержавознавства. Вироблення і здійснення такої політики в Україні має ґрунтуватися на всебічному вивченні стану справ з дотримання прав людини і громадянина, на відповідному моніторингу етнополітичної ситуації, зокрема – проявів дискримінації щодо представників національних меншин та мігрантів.

Незважаючи на те, що в Україні не було гострих міжетнічних конфліктів і серйозних суперечностей у відносинах між етнічними групами і нацією в цілому, як це спостерігається в інших постсоціалістичних країнах, останнім часом все ж почастишали випадки дискримінації на расовому та етнічному ґрунті. Особливо відчутні сплески міжетнічного упередження в період виборчих кампаній. І сьогодні можна передбачити спроби нового нагнітання міжетнічної ворожнечі певними політичними силами у зв'язку з достроковими виборами народних депутатів України.

Зокрема, кількість антисемітських публікацій у таких виданнях, як „Персонал”, „Персонал плюс”, „За Українську Україну” та інших, у першому кварталі 2007 року становить 172. Відповідний показник 2006 року – 189. Це практично свідчить про те, що суспільство, громадські й правоохоронні органи адекватно не реагують на такі прояви дискримінації. А безкарність породжує спокусу нарощування обертів ксенофобії.

Соціологи запевняють, що за роки незалежності в Україні зріс рівень ксенофобії на расовому ґрунті. 2006 року в Управлінні Верховного комісара ООН з питань біженців (УВКБ) зареєстровано 50 скарг від осіб з африканських і азійських країн та навіть з пострадянських держав. Тоді як 2005 року таких скарг було лише 12. Ці особи, як правило, подають скарги до УВКБ, Міністерства внутрішніх справ, Держкомнацу після нападів і навіть утисків, але не всі люди подають такі скарги, побоюючись міліції. А працівники правоохоронних органів, як правило, такі випадки

кваліфікують як звичайне хуліганство, тому до статистики не потрапляє більша частина порушень прав людини саме на расовому та етнічному ґрунті, аби не створювати прецедент притягнення до кримінальної відповідальності за статтею 161 Кримінального кодексу України. Проте, як зазначає Н. Прокопчук, регіональний радник з питань громадської інформації УВКБ ООН, просування у боротьбі з ксенофобією усе ж таки є: останнім часом київська міліція порушила дві кримінальні справи за фактом злочинів на расовому ґрунті, є просування й у справі про вбивство нігерійця Мієві. На її думку, досить незначний відсоток порушень справ проти проявів дискримінації за расовою ознакою визначається розмитістю формулювань Кримінального кодексу. Але ж такі злочини легко визначити, бо зазвичай це спровоковані атаки, а нападники не грабують своїх жертв.

Тим часом українські скінхеди запевняють, що кількість їх послідовників зростає щороку. На червень 2007 року в країні офіційно зареєстровано 500 скінхедів. Виникає запитання, яким чином вони можуть бути зареєстровані, якщо, наприклад, стаття 4 Закону України „Про об'єднання громадян” забороняє утворення і діяльність організацій, програмові цілі яких спрямовані на розпалювання національної та релігійної нетерпимості? Нині МВС оголосило (за словами заступника міністра М. Куп'янського) про початок боротьби з ними. До цього спонукало вбивство в Києві поблизу станції метро „Нивки” громадянина Іраку. Планується також створення в МВС України спеціального підрозділу боротьби зі злочинами, вчиненими іноземцями.

У великих містах (Київ, Харків, Дніпропетровськ, Сімферополь) активізувалися угруповання скінхедів: почастишали жорстокі вуличні напади на представників меншин. Лише за останні півроку вчинено близько двох десятків нападів на вихідців із Закавказзя, різних країн Азії та Африки, які можуть бути кваліфіковані як злочини на ґрунті ненависті в чистому вигляді. За оцінками правозахисників, за півроку (з осені 2006 року) вчинено щонайменше шість убивств на ґрунті ненависті лише в Києві.

Ця тенденція найбільш загрозлива насамперед для „нових” етнічних меншин і вимагає серйозної уваги з боку громадськості та органів державної влади.

Значною мірою ці проблеми пов'язані з тим, що у нас ще не вироблено відповідної сучасної законодавчої бази. Закон про національні меншини вже багато в чому застарів. З часу його прийняття Україна підписала страсбурзьку Рамкову конвенцію про захист національних меншин і стала членом Ради Європи, а в Європі розуміння того, що таке національні меншини і як саме держава має гарантувати дотримання їх прав і свобод, відтоді значно еволюціонувало. Відносна гармонія в міжетнічних стосунках, що склалася без особливих зусиль з боку влади, природним

**До питання про прояви дискримінації
на расовому та етнічному ґрунті**

Ірина Кресіна

шляхом, в силу історичної традиції та інших причин, певною мірою загальмувала подальший розвиток законодавчої бази в цій галузі. Нові варіанти закону про національні меншини практично не мають перспективи прийняття, і провідні експерти критично ставляться до цих законопроектів.

Більше того, незважаючи на багаторічне обговорення, країна живе без Концепції державної етнонаціональної політики, без необхідних законів, узгоджених з відповідними міжнародно-правовими актами на захист громадян від дискримінації і конче необхідних для України як члена Ради Європи (зокрема, Додатковим протоколом № 12 до Європейської конвенції про захист прав і основних свобод людини, який розширює межі застосування статті 14 Конвенції та містить вичерпний перелік підстав дискримінації, та іншими документами, що потребують невідкладної імплементації у вітчизняне законодавство).

Це означає, що держава так і не визначила на стратегічному рівні політику щодо національних меншин. Не існує нормативних актів про реституцію власності етнокультурних громад, незаконно націоналізованої за радянської влади та під час фашистської окупації, про національно-культурну автономію, про захист репатріантів з числа раніше депортованих народів тощо.

В Європі прийнято вважати, що ставлення до національних меншин принципово важливе для розвитку свободи, демократії, базових прав людини, незалежно від кількості „нетитульного” населення в країні. Сучасні європейські стандарти в галузі етнополітики передбачають активну підтримку етнічних меншин (аж до так званої „позитивної дискримінації”) і впровадження стандартів політкоректності й толерантності в усі сфери суспільного життя. Україна поки що значно відстає від загальноєвропейського прогресу в цьому напрямі. Зокрема, практично не надається належної уваги пропаганді цінностей мультикультуралізму в межах системи середньої і вищої освіти.

Однією із серйозних проблем на нинішньому етапі є брак інформації про ситуацію з ксенофобією в країні. Необхідно створити державний міжвідомчий моніторинговий центр, який би збирав та аналізував інформацію про різні прояви ксенофобії. МВС міг би чітко фіксувати злочини на ґрунті ненависті й аналізувати статистику таких правопорушень. Держава могла б також підтримувати громадські ініціативи, спрямовані на розв’язання цієї проблеми.

В Україні, на жаль, не проводиться постійний, системний і професійний соціологічний моніторинг ксенофобських настроїв у суспільстві. Іноді такими вважають дослідження соціальної дистанції між різними етнічними групами за так званою шкалою Богардуса, які здійснюють Київський міжнародний інститут соціології (КМІС), Інститут соціології НАН України, Інститут прикладних гуманітарних досліджень та деякі

інші дослідницькі центри. Насправді ж не можна ототожнювати коефіцієнт соціальної дистанції та рівень ксенофобії. Проте, за браком інших даних, за результатами досліджень за шкалою Богардуса орієнтовно можна судити про певну ієрархію різних етносів у масовій свідомості українців (найбільш негативне ставлення українців до ромів, азербайджанців, вірмен, узбеків, таджиків, турків, вихідців з країн Африки та Азії, біженців та вимушених переселенців). Загальна тенденція, виявлена соціологами, демонструє постійне зростання соціальної дистанції між різними етнічними групами, і цю тривожну тенденцію не можна не враховувати в етнополітичній політиці держави.

Коротко зупинюся на становищі найбільш уразливих етнічних груп в Україні. Сьогодні такими є кримські татари, угорці, болгари, румуни, молдаване, євреї. Фактично втрачені як засіб повсякденної комунікації чи перебувають на межі зникнення деякі етнічні мови, такі як караїмська, кримчацька, ідиш. Водночас покликана підтримати саме ці мови Європейська хартія регіональних та міноритарних мов на практиці не виконує своїх функцій. Хартія використовується певними силами в суспільно-політичному протистоянні винятково як юридичний аргумент на користь офіційного статусу російської мови, що не потребує державної підтримки.

Найбільш уразливою етнічною групою в Україні залишаються роми. Вони належать до найбільш вразливих верств населення. Щодо них зберігаються усталені негативні стереотипи масової свідомості. Чимало засобів масової інформації не соромляться експлуатувати ці стереотипи, малюючи узагальнений портрет цілого народу в образі наркоторговця і злодія. Правоохоронні органи нерідко проводять профілактичну роботу з ромами, яку можна розцінювати як дискримінаційну. Чимало труднощів виникає у ромів і з працевлаштуванням та здобуттям освіти. Роми є об'єктами нападів агресивних расистів.

Очевидно, що для коректного розв'язання проблем, пов'язаних із становищем ромів в Україні, необхідна комплексна, системна і довгострокова програма, подібна до тих, які вже продемонстрували свою ефективність в інших країнах Східної Європи (наприклад, в Угорщині й Румунії). Водночас ксенофобія щодо ромів, що фіксується, в тому числі, з боку правоохоронних органів, теж вимагає спеціального комплексу заходів протидії.

Вкрай складним залишається становище кримських татар, репатрійованих на батьківщину з місць депортації. Взагалі в Автономній Республіці Крим дуже гострою є проблема міжетнічних відносин. 2006 року чимало суперечностей, пов'язаних з інтеграцією в українське суспільство кримськотатарських репатріантів, неодноразово призводили до масштабних зіткнень, у тому числі й силових, між татарським і слов'янським населенням. Зрозуміло, що коріння проблем

**До питання про прояви дискримінації
на расовому та етнічному ґрунті**

Грина Кресіна

кримськотатарського народу і, відповідно, вирішення питання зосереджено насамперед у соціально-економічній, а не в етнополітичній сфері. Проте необхідно відзначити, що сьогодні негативну роль у процесах на території півострова відіграє ксенофобія щодо кримських татар з боку чисельнішого слов'янського населення. Це супроводжується і цілеспрямованою антитатарською та ісламофобською інформаційною кампанією. В російськомовних кримських виданнях у великій кількості публікуються матеріали, які можна назвати не просто некоректними чи дифамаційними, а й такими, що розпалюють міжнаціональну ворожнечу. Ксенофобія щодо татар, підігріта політичним, інформаційним та економічним (пов'язаним із землею) протистоянням, нерідко проявляється у образах, актах вандалізму щодо татарських установ, мусульманських цвинтарів чи навіть у фізичних нападах. Нерідко конфлікти навколо земельних ділянок чи навіть побутові сварки набувають характеру міжетнічних зіткнень з великою кількістю постраждалих. Ситуація з ксенофобією та міжетнічними відносинами в Криму вимагає негайного і водночас зваженого, обережного втручання на державному рівні.

Євреї залишаються об'єктом дифамації у деяких ЗМІ (пов'язаних, насамперед, з Міжрегіональною академією управління персоналом – МАУП), а іноді й фізичних нападів. Непоодинокими стали й акти вандалізму щодо єврейських будівель чи цвинтарів.

Окремо слід сказати про прояви дискримінації й насильства щодо так званих „нових меншин” – легальних чи нелегальних іммігрантів, вимушених переселенців чи біженців з країн Азії і Африки, а також іноземних студентів. 2006 року виразною стала тенденція до зростання кількості злочинів на ґрунті ненависті до цієї категорії осіб.

Отже, можна констатувати, що в Україні існує дискримінація у сфері захисту прав осіб, що належать до національних меншин та інших етнічних і релігійних груп. Причини цього явища слід шукати як у закорінених етнічних стереотипах, що мають витіснятися настановами толерантності в результаті цілеспрямованої культурно-освітньої діяльності державних органів та громадських організацій, так і у вадах інституційної сфери (в тому, зокрема, що не здійснюється моніторинг та аналіз інформації про прояви дискримінації), в невизначеності статусу і повноважень Державного комітету України у справах національностей і релігій, недосконалій законодавчій базі щодо захисту прав людини та національних меншин.

Тепер про юридичні аспекти протидії проявам дискримінації.

В Україні на законодавчому рівні закріплено механізм відповідальності за розпалювання расової, національної чи релігійної ворожнечі. Це, зокрема, стаття 161 Кримінального кодексу України. Проте, наскільки мені відомо, жодного випадку застосування судом цієї статті немає, хоча підстав останнім часом виявилось досить багато у зв'язку з відзначеними

проявами дискримінації.

Справа в тому, що суди не застосовують цю статтю через небажання кваліфікувати відповідні злочини саме як такі, що вчинені на ґрунті расової, національної чи релігійної ворожнечі. Незважаючи на численні експертні висновки науковців Інституту держави і права ім. В. Корецького НАН України, Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. Кураса НАН України та інших установ, зроблені на відповідні запити правоохоронних органів, слідчі, прокурори відмовляються від кваліфікації злочинів саме за цією підставою, прагнучи „перевести стрілки” на хуліганські вчинки (якщо це напади) чи недостатність доказів щодо умислу на розпалювання ворожнечі в цих діях (якщо йдеться про ксенофобські публікації в ЗМІ).

Наведу приклади. Інститут держави і права ім. В. Корецького НАН України давав експертний висновок заступникові Генерального прокурора України Т. Корняковій на її запит щодо надання висновку про характер публікацій у газеті „Персонал-плюс”. У ньому, зокрема, зазначалося, що тексти цих публікацій за своїм змістом можуть спонукати до вчинення протиправних дій особами, схильними до екстремізму і фанатизму, містять непрямі заклики до ворожих або насильницьких дій стосовно осіб єврейської національності та пов’язаних з ними соціальних груп. Практично всі особи, на яких вказують автори публікацій, етнічно класифікуються. Позитивно оцінюються винятково українці. Винятково негативно – представники єврейського етносу та пов’язані з ним особи інших національностей. Публікації містять негативні оцінки на адресу єврейського етносу та влади, пов’язаної з єврейським етносом, громадян Ізраїлю та цієї країни в цілому. Публікації містять твердження образливого, зневажливого характеру стосовно єврейського етносу: „організоване єврейство”, „приховані євреї”, „єврейсько-олігархічне оточення”, „єврейський фашизм”. Вони містять негативну оцінку та вороже ставлення до всього єврейського етносу. Виражено це у формі тверджень „організоване єврейство”, „єврейські расисти”, „світовий сіонізм”, „єврейські олігархи”, „юдо-помаранчеві та сіоно-соціалістичні можновладці”. Публікації містять вислови спонукального характеру, що орієнтують на етнічне очищення і домінування титульної нації („В Україні має бути українська влада, а господарем – титульна нація”). Якщо характеризується особа називається автором євреєм, то вона відповідальна за всі злочини і наділяється всіма негативними характеристиками, які автори приписують єврейському етносу в цілому: „Ющенко, Янукович і Тимошенко – це три голови одного ящура міжнародного сіонізму”; „Вітренко, яку також пов’язують з організованим єврейством”. Неблагополуччя українців у минулому і нині пояснюється діяльністю єврейського етносу: злочинами „сіонізму та єврейсько-більшовицького режиму”, зокрема це „організовані ними українські голодомори”.

**До питання про прояви дискримінації
на расовому та етнічному ґрунті**

Грина Кресіна

Публікації містять вислови про ворожі наміри єврейського етносу щодо українців у минулому й нині.

В експертному висновку було доведено, що проаналізовані публікації є яскравим прикладом розпалювання міжетнічної ворожнечі між українцями та євреями. Практично кожен документ спрямований на приниження гідності єврейського етносу та викриття його „ворожої, злочинної” суті. Водночас українці подаються жертвами історичної діяльності цього етносу на теренах України. В такий спосіб у читачів формується винятково негативне ставлення до євреїв у цілому та до конкретних осіб єврейської національності, що не сприяє утвердженню міжетнічної злагоди в Україні. Публікації є відображенням винятково суб’єктивної думки авторів, яка не поділяється українським суспільством.

Отже, зміст і тональність публікацій газети „Персонал-плюс”, яку видає МАУП, спрямовані на приниження честі і гідності, ділової репутації Президента України, інших вищих посадових осіб, народних депутатів, представників політичних партій. Ці публікації спрямовані на розпалювання міжнаціональної та релігійної ворожнечі, на підриив соціальної та міжетнічної злагоди в Україні. Оскільки такі публікації є непоодинокими чи випадковими, а мають систематичний, цілеспрямований характер, то вони мають кваліфікуватися як такі, що мають ознаки злочину, передбаченого частиною першою статті 161 Кримінального кодексу України.

Ще один приклад. Висновок експертів Інституту на запит Прокурора Голосіївського району міста Києва М. Іванця щодо характеру публікації в „Українській газеті”. Ця публікація за своїм характером містить звернення Української консервативної партії до українського народу „Чужинській секті – не місце в Україні”. Сам жанр звернення має спонукальний характер, тобто заклик до певних дій, який і сформульовано наприкінці публікації: „Українська Консервативна партія залишає за собою право закликати народ України до визвольної боротьби проти юдо-нацистської секти Хабад-Любавич. Хабадським юдо-нацистам не місце на Українській землі”. Як випливає зі змісту цієї публікації, у ній містяться не лише численні образи євреїв як етнічної спільноти України та звинувачення їх у всіх негативних наслідках економічних і соціальних реформ в Україні, що, безумовно, є наклепницькими й не підтвердженими характеристиками діяльності „зловісної секти”, а й прямі посилання на вчинення цією „сектою” дій, які містять склад певних злочинів, передбачених Кримінальним кодексом України, зокрема поставки кокаїну і „впровадження таких кредитних грошей у фінансово-кредитну систему держави”.

Отже, зазначена публікація може розцінюватися як така, що містить ознаки розпалювання національної ворожнечі та ненависті, приниження національної честі та гідності (п. 1 ст. 161 Кримінального кодексу України),

оскільки „під діями, спрямованими на розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, на приниження національної честі і гідності, слід розуміти (згідно з Науково-практичним коментарем Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року за редакцією М. Мельника, М. Хавронюка. – К., 2001. – 1104 с.; с. 386) будь-які дії, метою яких є значне посилення серед певних груп населення настроїв неприязні, почуття сильної ворожнечі та огиди до інших етнічних або расових груп чи конфесій, приниження позитивних якостей тієї чи іншої нації порівняно з іншими. Це можуть бути **публічні підбурювання до вигнання за межі України** або переселення в інші регіони представників відповідних етнічних чи расових груп, **розповсюдження матеріалів із завідомо неправдивими вигадками щодо таких груп**, пропаганда расової, національної, релігійної винятковості або нетерпимості...”.

Правоохоронні органи, отримавши такі експертні висновки, мали всі підстави кваліфікувати ці публікації як злочин за статтею 161 КК України. Проте цього не сталося, а Інститут не був навіть проінформований про подальшу долю наданих ним експертних висновків.

У зв'язку з цим, на нашу думку, Держкомнацрелігій України має звернутися до Верховного Суду України за роз'ясненням такої ситуації і запитом щодо необхідності відповідного роз'яснення для судової практики, на яке можуть посилатися суди та правоохоронні органи. При цьому Верховному Суду варто врахувати положення Загальнополітичної рекомендації Європейської комісії проти расизму і нетолерантності (ЕКРП) № 7 Про національне законодавство з питань боротьби з расизмом і расовою дискримінацією, що має рекомендаційний характер, проте відображає європейський досвід і оптимальний підхід до проблем криміналізації расизму і ксенофобії.

Слід зауважити, що, ратифікуючи Міжнародну конвенцію про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, Україна взяла на себе зобов'язання виконати положення ст. 4 цієї Конвенції, що передбачає таке:

„Держави-учасниці засуджують будь-яку пропаганду і всі організації, які ґрунтуються на ідеях або теоріях переваги однієї раси чи групи осіб певного кольору шкіри або етнічного походження, або намагаються виправдати, або заохочують расову ненависть і дискримінацію в будь-якій формі, і зобов'язуються вжити негайних і позитивних заходів, спрямованих на викоренення будь-якого підбурювання до такої дискримінації чи актів дискримінації, і з цією метою вони, відповідно до принципів, викладених у Загальній декларації прав людини, і прав, викладених у Статті 5 цієї Конвенції, серед іншого:

„а) **оголошують злочином**, що карається за законом, **будь-яке поширення ідей**, оснований на расовій перевазі або ненависті, **будь-яке підбурювання** до расової дискримінації, а також усі акти насильства або підбурювання до таких актів, спрямованих проти будь-якої раси чи групи

До питання про прояви дискримінації
на расовому та етнічному ґрунті

Ірина Кресіна

осіб іншого кольору шкіри чи етнічного походження, а **також надання будь-якої допомоги** для проведення расистської діяльності, включаючи її фінансування;

б) оголошують протизаконними і забороняють організації, а також організовану і будь-яку іншу пропагандистську діяльність, які заохочують расову дискримінацію та підбурюють до неї, і **визнають участь у таких організаціях чи в такій діяльності злочином**, що карається законом;

с) не дозволяють національним чи місцевим органам державної влади або державним установам заохочувати расову дискримінацію чи підбурювати до неї”.

Попередній аналіз відповідних положень чинного Кримінального кодексу України свідчить, що вони не відповідають вимогам, висунутим ст. 4 Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, незважаючи на те, що ця Конвенція була ратифікована ще Українською Радянською Соціалістичною Республікою, правонаступницею якої є Україна, 21 січня 1969 року, тобто за 32 роки до прийняття чинного Кримінального кодексу.

Окрім того, 21 липня 2006 року Україна ратифікувала Додатковий протокол до Конвенції про кіберзлочинність, який стосується криміналізації дій расистського та ксенофобського характеру, вчинених через комп'ютерні системи, чим взяла на себе зобов'язання вжити заходів для приведення національного законодавства у відповідність до вимог Протоколу.

Все вище зазначене підводить до висновку, що, враховуючи рекомендацію Центру Європейського Союзу з моніторингу расизму і ксенофобії країнам членам ЄС, Україна „повинна переглянути і спрямувати свої зусилля на вирішення потреби в адекватній правовій і публічній базі з тим, щоб наділити правоохоронні органи повноваженнями і можливістю ефективно боротися із расистськими злочинами”. (Policing Racist Crime and Violence: a Comparative Analysis, by Dr. Robin Oakley on behalf of EUMC, September 2005). Адже без належної правової бази адекватна відповідь расизму неможлива. При цьому, навіть для країн з розвинутим законодавством, що стосується боротьби із расизмом і ксенофобією, основною проблемою є його належна імплементація. Отже, спеціальні механізми й інструменти мають бути розроблені та ефективно застосовуватися, при цьому їх належне функціонування має забезпечуватися, контролюватися і вдосконалюватися.